

روانشناسی اخلاقی کنجاوی

Edited by
Ilhan Inan, Lani Watson, Dennis Whitcomb, and Safiye Yiğit
The Moral Psychology of Curiosity
Rowman & Littlefield Publishers, 2019

عنوان و نام پدیدآور: روان‌شناسی اخلاقی کنجکاوی / ویراستاران [ایلهان اینان ...
[و دیگران]؛ ترجمه یاسر پوراسماعیل
مشخصات نشر: تهران: نشر کرگدن، ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری: ۴۹۶ ص
شابک: 978-622-7765-44-1
موضوع: کنجکاوی
شناسه افزوده: اینان، ایلهان، ویراستار
Inan, Ilhan: شناسه افزوده:
شناسه افزوده: پوراسماعیل، یاسر، ۱۳۶۰-، مترجم
Pouresmaeil, Yasser, 1981-: شناسه افزوده:
رده‌بندی کنگره: BF۳۲۳
رده‌بندی دیویی: ۱۵۳/۸
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۹۰۴۱۷۸۳

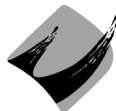
روان‌شناسی اخلاقی کنجکاوی

زیر نظر

ایلهان اینان، لانی واتسن، دنیس ویتکوم و صفیه بیت

ترجمه

یاسر پوراسماعیل

نشرکردن

همه حقوق برای نشر کرگدن محفوظ است.
www.kargadanpub.com
telegram.me/kargadanpub
instagram.com/kargadan.pub

نشر کرگدن

مجموعه از منظر اخلاقی - ۱۰

دبیر مجموعه: امیرحسین خداپرست (هیئت علمی مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران)

روان‌شناسی اخلاقی کنجاوی

زیر نظر: ایلههان اینان، لانی واتسن، دنیس ویتکوم و صفیه بیت

مترجم: یاسر پوراسماعیل

مدیر هنری: سحر ترهنده

ناظر چاپ: علی محمدپور

لیتوگرافی: نقش سبز

چاپ و صحافی: زعفران

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۶۵-۴۴-۱

چاپ اول: ۱۴۰۳

تیراژ: ۷۰۰ نسخه

یادداشت دبیر مجموعه

نگریستن به جهان از مناظری متفاوت میسر است. از هر یک از این مناظر، می‌توان جوهری از جهان را مشاهده کرد که خاص آن منظر است. علم ما را با جهان تجربی پیوند می‌دهد، فلسفه دریچه‌ای به سوی بنیان‌ها و ضرورت‌های جهان می‌گشاید و حقوق چشم ما را متوجه قواعد قوام‌بخش زندگی جمعی می‌کند. تغییر منظرها در مواجهه با پدیده‌های جهان امری عادی است، به‌گونه‌ای که در زندگی روزمره، گاهی بی‌آنکه متوجه باشیم، خود را در چشم‌اندازهایی متفاوت به پدیده‌ای واحد قرار می‌دهیم. در این میان، یک منظر هست که چنان بنیادین جلوه می‌کند که گویی هرگز نمی‌توانیم آن را نادیده بگیریم و از پس ذهن خود بزدایم: اخلاق.

در عالم نظر، منظر اخلاقی همیشه با ماست و نه تنها با ماست، بلکه می‌تواند ملزمان کند که به آن اولویت دهیم: ارزیابی مؤثری از فعالیت‌های علمی داشته باشیم، دیدگاه‌های فلسفی را نقد کنیم و از این بحث کنیم که اعمال کدام قوانین درست یا نادرست است. در عالم عمل، وقتی از منظر اخلاقی به امور می‌نگریم، احساس می‌کنیم بی‌واسطه به عمل برانگیخته می‌شویم: قدری غریب می‌دانیم که ساخت سلاح‌های کشتار جمعی را نادرست بدانیم، ولی به کارمان در مرکزی علمی که هدفش طراحی چنین سلاح‌هایی است ادامه دهیم؛ مدافع کرامت انسانی باشیم، ولی دیدگاه‌هایی فلسفی را اشاعه دهیم که مستلزم تبعیض و تحقیر نژادی‌اند؛ و از مردم سالاری دفاع کنیم، ولی خواهان حقی ویژه برای صنف خود باشیم.

منظر اخلاقی، به خودی خود، برانگیزاننده و مقتضی عملی متناسب با اندیشه اخلاقی ماست.

با در نظر داشتن این نکات، مجموعه «از منظر اخلاقی» با دو هدف همبسته طراحی شده است: نخست، کمک کند اندیشه‌هایمان را در زمینه اخلاق بکاویم و بکوشیم آنها را روشن‌تر و سازگارتر کنیم تا بتوانیم به امور اخلاقی ذی‌ربط نگاهی جامع‌تر و دقیق‌تر بیندازیم؛ دوم، کمک کند برای نگرستن از منظر اخلاقی به امور و برانگیخته شدن بر اساس آن شور و شوقی بیشتر و عزمی استوارتر داشته باشیم. آثار اخلاقی گذشتگان و معاصران، چه در حوزه‌هایی انتزاعی‌تر، همچون فرااخلاق و نظریه اخلاق، چه در حوزه‌هایی انضمامی‌تر، همچون اخلاق کاربردی و روان‌شناسی و جامعه‌شناسی اخلاق، می‌توانند در دستیابی به این اهداف مؤثر و سودمند باشند. از این رو، این مجموعه میزبان آثار متنوع تألیفی و ترجمه‌ای است که همگی یک وجه مشترک دارند: دعوتی هستند به نگرستن «از منظر اخلاقی».

امیرحسین خداپرست

فهرست

مقدمه؛ روان‌شناسی اخلاقی کنجکاوی / لانی واتسن - - - - - ۱

بخش ۱- ماهیت کنجکاوی

فصل ۱. کنجکاوی، صدق، و معرفت / ایلهان اینان - - - - - ۱۵

۱. کنجکاوی شیء‌محور - - - - - ۱۶

۲. کنجکاوی گزاره‌ای - - - - - ۲۲

۳. نمونه‌هایی از کنجکاوی گزاره‌ای که دربارهٔ صدق نیستند - - - - - ۳۰

۴. کنجکاوی دربارهٔ صدق در مقابل کنجکاوی دربارهٔ امر واقع - - - - - ۳۵

۵. دو نوع معرفت گزاره‌ای: اشاره‌پذیر و اشاره‌ناپذیر - - - - - ۴۰

یادداشت‌ها - - - - - ۴۶

منابع - - - - - ۴۹

فصل ۲. کنجکاوی، موضوعات و انواع آن / نناد مشویچ - - - - - ۵۱

۱. فلسفهٔ کنجکاوی - - - - - ۵۱

۲. تبیین شیء‌محورانهٔ اینان از کنجکاوی - - - - - ۵۴

۳. امور توصیفی-تبیینی و هنجاری: جمع میان دو پروژه - - - - - ۶۴

۴. انواع کنجکاوی - - - - - ۶۸

یادداشت‌ها - - - - - ۸۰

منابع - - - - - ۸۲

فصل ۳. هیجان کنجکاوی؛ منظری هیومی / اکسل گلگرفت - - - - - ۸۳

۱. دیوید هیوم و هیجان کنجکاوی - - - - - ۸۶
۲. کنجکاوی و لذت‌های پرس‌وجوگری - - - - - ۹۰
۳. خطرات کنجکاوی عنان‌گسیخته - - - - - ۹۵
۴. نقش همدلی - - - - - ۱۰۰
۵. موقعیت‌مندی کنجکاوی هیومی - - - - - ۱۰۸
- یادداشت‌ها - - - - - ۱۱۰
- منابع - - - - - ۱۱۱

بخش ۲- جنبه‌های اخلاقی کنجکاوی

- فصل ۴. چشم‌اندازهای مسیحی پیشامدرن در باب کنجکاوی / کنت دانتینگتن - - ۱۱۵
- یادداشت‌ها - - - - - ۱۳۸
- منابع - - - - - ۱۴۰
- فصل ۵. کنفوسیوس‌گرایی، کنجکاوی و خودپروری اخلاقی / ایان جیمز کید - - ۱۴۳
۱. کنفوسیوس‌گرایی و کنجکاوی - - - - - ۱۴۴
۲. عشق به یادگیری - - - - - ۱۴۹
۳. پرسش‌های موجود در منتخبات - - - - - ۱۵۷
۴. پرسیدن سؤال‌های مناسب - - - - - ۱۶۳
- یادداشت‌ها - - - - - ۱۷۱
- منابع - - - - - ۱۷۲
- فصل ۶. کنجکاوی به مثابه فضیلتی فکری / صفیه بیت - - - - - ۱۷۵
۱. دیدگاه‌هایی درباره کنجکاوی در نوشته‌های فلسفی - - - - - ۱۷۷
۲. جایگاه محوری صدق در معرفت‌شناسی و پرسش‌هایی درباره صدق‌رسانی
کنجکاوی - - - - - ۱۸۰
۳. کنجکاوی؛ «حالتی کم‌اهمیت‌تر» در مقایسه با معرفت - - - - - ۱۹۳
۴. کنجکاوی به منزله میل - - - - - ۱۹۷
- یادداشت‌ها - - - - - ۲۰۲
- منابع - - - - - ۲۰۷

بخش ۳- جنبه‌های روان‌شناختی کنجکاوی

فصل ۷. دوگانه‌ی علاقه و فقدان؛ تبیینی از کنجکاوی در روان‌شناسی /

مگان هاگارد - - - - - ۲۱۳

۱. کنجکاوی به‌منزله‌ی رانه‌ای انگیزشی/رفتاری - - - - - ۲۱۵

۲. رویکردهای مبتنی بر موقعیت/ارزیابی به کنجکاوی - - - - - ۲۱۹

۳. کنجکاوی به‌منزله‌ی خصیصه‌ای شخصیتی - - - - - ۲۲۲

۴. تأثیر کنجکاوی در سرتاسر عمر - - - - - ۲۲۴

منابع - - - - - ۲۲۷

فصل ۸. طراحی و اعتبارسنجی مقیاسی برای کنجکاوی پرس و جوگرانه /

کترین یورینو، برایان رابینسن، مارکوس کریستن، پال استی و مارک آلفانو - - - - - ۲۳۱

۱. مقیاس‌های موجود کنجکاوی - - - - - ۲۳۴

۲. کنجکاوی پرس و جوگرانه - - - - - ۲۳۸

۳. چهار مطالعه‌ی تجربی درباره‌ی کنجکاوی پرس و جوگرانه - - - - - ۲۴۲

پیوست الف - - - - - ۲۶۱

یادداشت‌ها - - - - - ۲۶۵

منابع - - - - - ۲۶۶

فصل ۹. کنجکاوی و لذت / مایکل اس. بردی - - - - - ۲۶۹

۱. ماهیت کنجکاوی - - - - - ۲۷۰

۲. مشکلی در مورد ارزش‌گذاری کنجکاوی - - - - - ۲۷۷

۳. شباهت میان کنجکاوی و لذت - - - - - ۲۸۱

یادداشت‌ها - - - - - ۲۸۸

منابع - - - - - ۲۸۹

بخش ۴- جنبه‌های معرفت‌شناسانه کنجکاوی

فصل ۱۰. کنجکاوی و دستاورد معرفتی / آبرول فرودر و کارلوس مانت‌میر - - - - - ۲۹۳

۱. جنبه‌های اساسی کنجکاوی معرفتی - - - - - ۲۹۸

۲. کنجکاوی و آستانه‌های توقف - - - - - ۳۰۴

۳. کنجکاوی و بی‌تفاوتی فضیلت‌مندان - - - - - ۳۱۰

۴. کنجکاوی و نخواستگی - - - - - ۳۱۲
۵. معرفت‌شناسی مبتنی بر کنجکاوی - - - - - ۳۱۷
- یادداشت‌ها - - - - - ۳۱۸
- منابع - - - - - ۳۱۹
- فصل ۱۱. چند نقش معرفتی کنجکاوی / دنیس ویتکوم - - - - - ۳۲۱
۱. کنجکاوی به منزله خاستگاه ارزش معرفتی - - - - - ۳۲۲
۲. چند پیشنهاد ایجابی - - - - - ۳۲۶
- یادداشت‌ها - - - - - ۳۴۷
- منابع - - - - - ۳۴۹
- فصل ۱۲. علاقه‌مندی، پرسش و معرفت / کوین مالیگان - - - - - ۳۵۳
۱. دل، جگر و معرفت - - - - - ۳۵۳
۲. علاقه‌مندی(ها) در مقابل امر علاقه‌برانگیز - - - - - ۳۵۳
۳. خویشاوندی‌های علاقه: میل یا اراده به دانستن، پرسش، کنجکاوی، تعجب و توجه - - - - - ۳۶۰
۴. پرسش‌ها و امیال معرفتی - - - - - ۳۶۲
۵. خاستگاه‌های علاقه، میل و اراده به دانستن و پرسش - - - - - ۳۷۵
- یادداشت‌ها - - - - - ۳۸۱
- منابع - - - - - ۳۸۷
- فصل ۱۳. ردیلت معرفتی کنجکاوی / پاسکال آنژل - - - - - ۳۹۱
۱. هدف معرفتی - - - - - ۳۹۲
۲. کنجکاوی فضیلت‌مندانه و ردیلت‌مندانه - - - - - ۳۹۷
۳. شهوت چشم - - - - - ۴۰۳
۴. ماهیت کنجکاوی - - - - - ۴۰۹
۵. دسته‌بندی اجمالی انواع کنجکاوی‌ها - - - - - ۴۱۵
۶. خاتمه - - - - - ۴۲۱
- یادداشت‌ها - - - - - ۴۲۲
- منابع - - - - - ۴۲۵

بخش ۵- جنبه‌های آموزشی کنجکاوی

- فصل ۱۴. آموزش کنجکاوی / لانی واتسن - - - - - ۴۳۱
۱. کنجکاوی چیست؟ - - - - - ۴۳۲
۲. چگونه می‌توانیم کنجکاوی را آموزش دهیم؟ - - - - - ۴۳۶
۳. چرا باید کنجکاوی را آموزش دهیم؟ - - - - - ۴۴۷
- یادداشت‌ها - - - - - ۴۵۲
- منابع - - - - - ۴۵۳
- فصل ۱۵. پروراندن کنجکاوی با الگوهای سقراطی مراقبتگر / کونیماسا ساتو - - ۴۵۷
۱. یک مشکل در مورد روش تدریس سقراطی - - - - - ۴۵۸
۲. سرمشق‌های سقراطی - - - - - ۴۶۱
۳. اعتماد معرفتی میان معلمان و شاگردان براساس مرجعیت سقراطی - - - ۴۶۲
۴. غنا بخشیدن به محیط‌های شناختی - - - - - ۴۶۷
۵. حل یکی از مشکلات یادگیری با سرمشق‌ها - - - - - ۴۷۰
۶. خاتمه - - - - - ۴۷۱
- یادداشت‌ها - - - - - ۴۷۳
- منابع - - - - - ۴۷۴
- معرفی نویسندگان - - - - - ۴۷۵

سپاسگزاری‌ها

این کتاب از حمایت مالی سخاوت‌مندانه دانشگاه بغازیچی در استانبول ترکیه (۲۰۱۲-۲۰۱۵) برخوردار بوده است. از این حمایت مالی برای میزبانی همایشی درباره فلسفه کنجکاوی استفاده شد؛ بسیاری از فصل‌های این کتاب برآمده از همین همایش‌اند. کار روی ویرایش این مجلد از طریق حمایت مالی بنیاد جان تمپلتن از مؤسسه مطالعه شکوفایی انسانی در دانشگاه اُکلاه‌ها و بورسیه تازه‌کاری لیورهیوم از طرف هیئت امنای لیورهیوم میسر شد. علاوه بر اینها، ویراستاران مایل‌اند از حمایت دبیر مجموعه، مارک آلفانو، و گروه کمک‌کار در رومن اند لیتل‌فیلد اینترنشنال قدردانی کنند، از جمله ناتالی لین بولدرستن و ایزوبل کاپر-کولز.

مقدمه

روان‌شناسی اخلاقی کنجکاوی

لانی واتسن

کنجکاوی^۱ از جنبه‌های پیچیده و نیرومند تجربه انسانی است که موجب شکل‌گیری بسیاری از تلاش‌های فکری جمعی ما می‌شود و در حکم انگیزه اساسی بسیاری دیگر از مشغله‌های فکری شخصی ما است - از کنجکاوی معمولاً سیری ناپذیر کودک خردسال که به طرقي بی‌شمار، به یادگیری و رشد او جهت می‌دهد، تا عطش همان قدر سیراب‌نشده دانش، حقیقت و فهم که بسیاری از درخشان‌ترین ذهن‌ها در تاریخ اندیشه واجدش بوده‌اند: سقراط، داوینچی، کوری، اینشتین. کنجکاوی دنیای ما را در نخستین سال‌های زندگی مان مجهز می‌کند و سائق عمیق‌ترین و مصممانه‌ترین پرس‌وجوهای ما درباره ماهیت عالم و پیچیدگی‌های وضع بشر است. نقش آن در حیات فکری فردی و جمعی ما چندان جای اغراق ندارد. پیچیدگی‌های اخلاقی کنجکاوی به همین اندازه بارز و جالب توجه‌اند و، مشخص‌تر از هر چیز، در مسیر پرپیچ‌وخم آن در لابه‌لای تاریخ اندیشه مشهودند، از ردیلتی در دوره اولیه مسیحی تا فضیلت عصر روشنگری و پس از آن. در این مجلد، نویسندگانی متعلق به طیف‌های متنوع از منظرهای فلسفی و روان‌شناختی ماهیت و ارزش کنجکاوی را بررسی و بعضی از جالب‌ترین و پربحث‌ترین

1. curiosity

ویژگی‌های آن را روشن می‌کنند. این مجلد، که نخستین اثر از این نوع است، به بررسی عمیق و چندوجهی ابعاد معرفت‌شناختی، روان‌شناختی، اخلاقی و آموزشی کنجکاوی می‌پردازد.

وجوه مشترک

اگر یک چیز باشد که اتفاق نظری گسترده میان محققان کنجکاوی پدید آورد آن دیدگاهی است که کنجکاوی را از خصوصیات آشنای تجربه انسانی می‌داند که در عین حال به طرز کنجکاوی برانگیزی کم بررسی شده است؛ هم متداول است و هم رازآلود. بحث‌های مربوط به کنجکاوی در فلسفه معاصر، تا همین اواخر، فوق‌العاده پراکنده بوده‌اند. چنان‌که کنت دانینگتن (فصل ۴) خاطر نشان می‌کند، «جالب توجه است که فیلسوفان معاصر چه کم به آن [کنجکاوی] توجه کرده‌اند». به همین منوال، چندین نویسنده در این مجلد ادعای ایلهان اینان را در فلسفه کنجکاوی (۲۰۱۲) نقل می‌کنند: «کنجکاوی مورد غفلت فیلسوفان بوده است» (Inan 2012, 3-4). کترین یورینو و دیگران (فصل ۸) داده‌هایی در این باب مطرح می‌کنند و گزارش می‌دهند «نیمی از ۲۴۴ اثر منتشر شده در نمایه فیلسوف^۱ که با جست‌وجوی واژه 'curiosity' بالا می‌آیند تازه در همین ده سال اخیر انتشار یافته‌اند» (تا اکتبر ۲۰۱۵). در روان‌شناسی، یورینو و دیگران «علاقه‌ای پایدارتر به کنجکاوی» را گزارش می‌کنند، گرچه باز هم «بیش از یک‌سوم از میان ۶۳۶ اثر منتشر شده‌ای که در سایک‌اینفو^۲ ذیل عنوان اصلی 'curiosity' فهرست شده‌اند، در همین ده سال اخیر انتشار یافته‌اند». با وجود این، عموماً کنجکاوی را از خصوصیات متداول و آشنای حیات ما می‌دانند. چنان‌که اکسل گلفرت (فصل ۳) خاطر نشان می‌کند، فیلسوفان و روان‌شناسان تا حد زیادی قبول دارند که «انسان‌ها طبیعتاً کنجکاوند» و سطر آغازین متافیزیک ارسطو که بسیار معروف است، یعنی «همه انسان‌ها بالطبع میل به دانستن دارند»، هم در مکتوبات فلسفی و هم در مکتوبات روان‌شناختی درباره کنجکاوی بسیار نقل

1. Philosopher's Index
2. PsychInfo

شده است. ظهور علاقه به کنجکاو در ده سال اخیر، که نوشته‌های گوناگون در همین مجلد نمونه‌هایی از آن‌اند، هم حضور طبیعی و آشنای کنجکاو را در زندگی ما بازتاب می‌دهد و هم غیبت تعجب‌برانگیز آن را در جریان‌های غالب پژوهش فلسفی و روان‌شناختی.

وجه دومی از کنجکاو که همه محققان بر سرش توافق دارند ماهیت دوگانه آن است. از یک سو، کنجکاو نمود مثبتی دارد که به جست‌وجوی دانش، علاقه‌مندی و کاوش دقیق مربوط است و، از سوی دیگر، نمودی منفی دارد که به فضولی کردن، مداخله‌گری و تمایل به دانستن چیزی بیش از آنچه مناسب قلمداد می‌شود، مربوط است. در کتاب حاضر توجه به این دوگانگی جلب می‌شود. گلفرت (فصل ۳) و دانیگتن (فصل ۴) دو چشم‌انداز پرینش درباره تلقی‌های تاریخی ظریف درباره کنجکاو در سنت فلسفی غرب مطرح می‌کنند و بر تلاش‌های پیشامدرن و مدرن برای «تمایزگذاری میان شکل‌های فضیلت‌مندانانه و رذیلت‌مندانانه کنجکاو» (دانیگتن) تأکید می‌ورزند. به همین منوال، مگان هاگارد (فصل ۷) اشاره می‌کند به اینکه «در روان‌شناسی، کنجکاو از دیرباز بر مرز باریک میان فضیلت و رذیلت پا نهاده است». آبرول فرودر و کارلوس مانت‌میر (فصل ۱۰) این دوگانگی را شرح و بسط می‌دهند و می‌گویند کنجکاو «ممکن است به شکل‌های پرمخاطره و خطرناک تجدیدنظرطلبی در امور قدیمی صرفاً از سر طلب کردن چیزی تازه بینجامد، اما این هم ممکن است که محرکی نیرومند برای تن دادن به مخاطرات لازم برای دانش‌گستری باشد». در سرتاسر این کتاب، این ماهیت دوگانه به تصویر کشیده می‌شود. «کنجکاو به منزله فضیلتی فکری» (فصل ۶) به قلم صفیه بیت را با «کنجکاو به منزله رذیلتی معرفتی» (فصل ۱۳) نوشته پاسکال آنژل مقایسه کنید. اساساً به تعبیر مختصر و مفید آنژل، «کنجکاو می‌تواند باعث شود گربه به غذا برسد، اما او را به کشتن هم می‌دهد». همین دلیل کافی است تا کنجکاو به موضوعی پرمایه برای پژوهش بدل شود.

از میان این دو جنبه کنجکاو، جنبه مثبتش بیشترین توجه محققان معاصر را به خودش جلب کرده است. کنجکاو را، در این نمود مثبت، عموماً (گرچه نه به هیچ

وجه منحصرأً فضیلت قلمداد می‌کنند؛ هم فضیلت اخلاقی (Baumgarten 2001) و هم فضیلت فکری (Dancy 1995, Zagzebski 1996, Mišćević 2007, Baehr 2011, Watson 2018). بخواهیم کلی‌تر بگوییم، کنجکاو در نمود مثبتش یک امر باارزش دانسته می‌شود که «داشتنش ستایش‌برانگیز و عالی است»، چنان‌که کید (فصل ۵) در بخش درباره‌ی کنجکاو کنفوسیوسی استدلال می‌کند. اساساً، مایکل اس. برّدی (فصل ۹) ادعا می‌کند: «این نکته‌ای پیش‌پا افتاده است که کنجکاو طبیعی یا فکری ارزش‌مند است». یورینو و دیگران (فصل ۸) ادعایی مشابه مطرح می‌کنند و می‌گویند «امروزه در مؤسسات آموزشی و صنایع خلاق مرتباً بر کنجکاو تأکید می‌شود» و برخی از موقعیت‌های روزمره را برجسته می‌کنند که در آنها طبیعتاً می‌توان مطالعات مربوط به کنجکاو را به کار بست. کونیماسا ساتو (فصل ۱۵) بعضی از این کاربردها را کاویده است؛ او به سود «رهیافتی نو به پرورش کنجکاو پایدار در کودکان» استدلال می‌کند. من در فصل خودم با عنوان «تعلیم کنجکاو» (واتسن، فصل ۱۴) هم این موضوع را کاویده‌ام. در هر دو مورد، بار دیگر بر ارزش کنجکاو تأکید می‌شود. به‌علاوه، چندین نویسنده (از جمله Mišćević 2007 و Brady 2009) این ایده را دنبال کرده‌اند که کنجکاو، گذشته از اینکه خودش ارزش‌مند است، منبع ارزش معرفتی است. نناد میشویچ (فصل ۲) از این ایده دفاع می‌کند و کنجکاو را «یگانه‌فضیلت معرفتی انگیزاننده» (تأکید در متن اصلی) می‌داند و دنیس ویتکوم (فصل ۱۱) معتقد است «اینکه کنجکاو به‌نحوی از انحاء منبع ارزش معرفتی باور صادق است موضوع مهمی است». می‌توان نشان داد که ارزش کنجکاو هم برای آثار مربوط به این حوزه محوریت دارد و هم برای پرسش مربوط به ماهیت آن. کتاب حاضر دیدگاه‌های معاصر درباره‌ی ماهیت، ارزش و نقش (های) کنجکاو را هم در فلسفه و هم در روان‌شناسی گرد هم می‌آورد و نقش خط‌مشی و نقطه‌ی مرجعی را برای توجهات اخیر به این موضوع بازی می‌کند.

این کتاب

روان‌شناسی اخلاقی کنجکاو به پنج بخش تقسیم می‌شود. بخش نخست بر ماهیت کنجکاو متمرکز است و چهار بخش باقی‌مانده چهار جنبه‌ی عموماً متمایز

کنجکاوی را به تصویر می‌کشند: اخلاقی، روان‌شناختی، معرفت‌شناختی، و آموزشی. این بخش‌ها، گذشته از اینکه موضوع پرمایه‌ی محل بحث ما را به نمایش می‌گذارند، تأکیدها و رهیافت‌های گوناگونی را انعکاس می‌دهند که درخصوص مطالعه‌ی کنجکاوی در سال‌های اخیر مطرح شده‌اند. ما با گرد هم آوردن این رهیافت‌ها در مجلد حاضر، امیدواریم نوشته‌ای اصیل و پرمحتوا به مکتوبات موردنظر در حوزه‌های فلسفه و روان‌شناسی اضافه کرده و خوانندگان را به بررسی کنجکاوی از منظرهایی تشویق کرده باشیم که شاید، بدون خواندن این کتاب، از دیدشان مغفول می‌مانده‌اند.

فصل‌های مربوط به بخش اول به ماهیت کنجکاوی می‌پردازند. کنجکاوی چیست؟ چه می‌شود که کنجکاوی می‌شویم؟ انواع مختلف کنجکاوی کدام‌اند؟ این بخش مشتمل است بر مقالاتی به قلم ایلهان اینان، نناد می‌شوویچ، و اکسل گل‌فرت. فصلی که اینان نوشته است، «کنجکاوی، صدق، و معرفت»، کتاب را با بحثی درباره‌ی کنجکاوی آغاز می‌کند که ریشه در فلسفه‌ی زبان دارد. اینان براساس تحلیل مفصلش در *فلسفه‌ی کنجکاوی* (۲۰۱۲)، استدلال می‌کند که «قابلیت ما برای بازنمایی اشاره‌ناپذیر به ما امکان کنجکاوی بودن می‌دهد». اینان تبیین‌هایی از کنجکاوی شیء‌محور و گزاره‌ای به دست می‌دهد و اشاره می‌کند که این تمایز تازه در سال‌های اخیر به‌صراحت صورت‌بندی شده و دلیلش هم آن چیزی است که او سوگیری گزاره‌ای در معرفت‌شناسی و کل فلسفه می‌نامد. اما اینان استدلال می‌کند «برای اینکه ماهیت کنجکاوی را بفهمیم ... باید بر سوگیری گزاره‌ای مان فائق آییم». اینان دو شکل مختلف کنجکاوی گزاره‌ای را بررسی می‌کند: کنجکاوی صدق‌محور و کنجکاوی واقعیت‌محور. او برای اثبات این انواع و اشکال متمایز کنجکاوی، نقشه‌ای برای حیطه‌گسترده‌ی مطالعه‌ی کنجکاوی ترسیم می‌کند و مبنایی ارزش‌مند برای فهم رابطه‌ی کنجکاوی با زبان، صدق، و معرفت ارائه می‌دهد. می‌شوویچ در فصل ۲، «کنجکاوی، متعلقات و انواع آن»، کار اینان را ادامه می‌دهد و می‌پرسد: «کسی که به محوریت کنجکاوی در معرفت‌شناسی هنجاری اعتقاد دارد، چه چیزی می‌تواند از [آن] بیاموزد؟» می‌شوویچ استدلال می‌کند که از این حیث می‌توان به بسیاری چیزها رسید و این کار را با تعمیم دیدگاه اینان به سایر حیطه‌های معرفت‌شناسی هنجاری و

تأکید بر نقش محوری فهم انجام می‌دهد. از این گذشته، می‌شویچ پروژه تمایزگذاری میان انواع کنجکاوی را گسترش می‌دهد و سعی می‌کند «طرح کلی معیارهایی را که می‌توانند در رده‌بندی موارد کنجکاوی کمکمان کنند» به دست دهد. او، علاوه بر تقابل میان کنجکاوی شیء‌محور و گزاره‌ای، دست‌کم به سود نه تمایز دیگر استدلال می‌کند، از جمله کنجکاوی دارای پهنای و ژرفای^۱ فعال و منفعل^۲، و درون‌نهادی و برون‌نهادی^۳، با این کار، تنوع و عمق بیشتری به مطالعات کنجکاوی می‌افزاید. گل‌فرت در فصل ۳، «هیجان کنجکاوی: منظری هیومی»، تبیینی مفصل از کنجکاوی هیومی به دست می‌دهد و نگاهی ژرف به یکی از برجسته‌ترین تلقی‌های تاریخی از کنجکاوی می‌اندازد. او استدلال می‌کند که تلاش‌های اخیر در جهت تعریف و ارزیابی کنجکاوی، مخصوصاً در حوزه روان‌شناسی تجربی، «به بهای از دست رفتن دیدگاه‌هایی فلسفی درباره کنجکاوی که از نظر تاریخی فراگیرتر بوده‌اند» به دست آمده است. بازسازی تیزبینانه و آموزنده کنجکاوی هیومی به دست گل‌فرت زمینه تاریخی ارزش‌مندی در اختیار خواننده می‌گذارد تا به مطالعه امروزی کنجکاوی سر و شکل دهد و روشنش کند.

فصل‌های بخش دوم ابعاد اخلاقی کنجکاوی را می‌کاوند. آیا کنجکاوی بودن همیشه خوب است؟ در چه مواردی کنجکاوی فضیلت و در چه مواردی، رذیلت است؟ کنجکاوی چگونه شخصیت اخلاقی را می‌سازد یا بر آن اثر می‌گذارد؟ این بخش مشتمل است بر نوشته‌هایی به قلم کنت دایننگتن، ایان جیمز کید و صفیه بیت. دایننگتن در «دیدگاه‌های مسیحی پیشامدرن در باب کنجکاوی» (فصل ۴)، اشاره می‌کند که «روزگاری، جایگاه اخلاقی کنجکاوی یک موضوع فراگیر بود». دایننگتن با نیم‌نگاهی به بررسی دوباره اهمیت پرسش‌های اخلاقی مربوط به کنجکاوی، که مطابق با استدلال او، در آثار معاصر مغفول مانده‌اند، گزارشی پربار از دیدگاه‌های تاریخی در باب کنجکاوی در سنت غرب در اختیارمان می‌گذارد؛ از دوره آباثی^۴ تا دوره مسیحیت قرون وسطا. به نظر دایننگتن، تأمل بر جنبه تاریک‌تر کنجکاوی - کاری که بسیاری از فیلسوفان و الهی‌دانان در این روزگار می‌کردند -

1. breadth-depth
3. intrinsic-extrinsic

2. active-passive
4. patristic

نشان می‌دهد «اعتقادات مربوط به اینکه جهان چگونه است یا باید چگونه باشد به چه شیوه‌ای بر فهم ما از کنجکاوی اثر می‌گذارند». دانینگتن به شیوه سودمندی سنخ‌شناسی جامعی از دیدگاه‌های مسیحی پیشامدرن درباره کنجکاوی ارائه می‌دهد. او با این کار، به هدف «ممکن [ساختن] بهره‌برداری از گذشته در فعالیت‌های سازنده جاری» دست می‌یابد و، در عین حال، برجستگی پرسش‌های اخلاقی مربوط به کنجکاوی را مطرح می‌کند. کید هم با تمرکز بر تلقی‌های شرقی از کنجکاوی که مکمل کار دانینگتن به شمار می‌رود، در مقاله «کنفوسیوس‌گرایی، کنجکاوی و خودپروری اخلاقی» (فصل ۵) به نتیجه‌ای کمابیش مشابه می‌رسد. کید جایگاه کنجکاوی در کنفوسیوس‌گرایی کلاسیک را از طریق بررسی دقیق پرسش‌ها و فعالیت‌های پرسشگری در منتخبات کنفوسیوس می‌کاود. او تصورات مشخصاً کنفوسیوسی از کنجکاوی و پرس‌وجوگری را بیان می‌کند و می‌گوید «درون‌مایه منتخبات که چراغ راه ما است همان اهمیت عشق به یادگیری تا رسیدن به زندگی‌ای کامل‌عیار است». کید معتقد است، مطابق با این سنت، کسی که به خودپروری اخلاقی راستین اشتغال دارد به کنجکاوی‌ای عمیق نیاز دارد تا او را به کسب انواع و اقسام استعدادها، دانش و تجربه سوق دهد که در شأن جونزی‌اند (یعنی یک شخص «کامل‌عیار» یا اخلاقاً پرورش‌یافته). نهایتاً، بیت در «کنجکاوی به منزله فضیلتی فکری» (فصل ۶) چشم‌انداز سوم و متمایزی از ابعاد اخلاقی کنجکاوی ارائه می‌کند و تبیینی از کنجکاوی در بستر مباحث معاصر معرفت‌شناسی فضیلت به دست می‌دهد. هدف اصلی بیت این است که جایگاه کنجکاوی را در مقام فضیلتی فکری به کرسی بنشاند. او با این کار، به شکل متقاعدکننده‌ای به سود این ادعا استدلال می‌کند که کنجکاوی همان چیزی است که پژوهش فلسفی را ممکن می‌سازد و، گذشته از این، به تبیین بخش قابل‌توجهی از ارزشش می‌پردازد و، بدین وسیله، «رابطه پیچیده میان کنجکاوی و معرفت» را ثابت می‌کند، «یعنی وحدت یکپارچه این دو؛ شرطی که ارزش‌های درون‌نهادی هر دو حالت را تبیین می‌کند». در اینجا، بیت با موفقیت مرز میان جنبه‌های اخلاقی و معرفت‌شناختی کنجکاوی را درمی‌نوردد.

فصل‌های بخش سوم جنبه‌های روان‌شناختی کنجکاوی را می‌کاوند. آیا بهتر است کنجکاوی را یک جور عاطفه بدانیم؟ کنجکاوی چگونه بر رفتار اثر می‌گذارد؟ آیا می‌توانیم کنجکاوی را اندازه بگیریم؟ این بخش مشتمل است بر نوشته‌هایی از مگان هاگارد، کترین یورینو (همراه با چند نویسنده دیگر: برایان رابینسن، مارکس کریستن، پال استی، و مارک آلفانو)، و مایکل اس. برّدی. هاگارد در «دوگانه سود و محرومیت: تبیین کنجکاوی در روان‌شناسی» (فصل ۷)، مبانی روان‌شناختی کنجکاوی را بررسی می‌کند و به تلقی‌های روان‌شناختی از کنجکاوی نگاهی می‌اندازد. او استدلال می‌کند که کنجکاوی روی پیوستار روان‌شناختی باریکی قرار دارد و، از این رهگذر، به این پرسش می‌پردازد که آیا کنجکاوی، از منظری خصوصاً روان‌شناسانه، فضیلت است یا رذیلت. فصل هاگارد حکم منبع ارزش‌مندی را خواهد داشت، مخصوصاً برای فیلسوفانی که با پژوهش‌های روان‌شناختی مرسوم‌تر درباره کنجکاوی چندان آشنا نیستند. فصل «ساخت و اعتبارسنجی مقیاسی برای کنجکاوی پرس‌جوگرانه» (فصل ۸) به قلم یورینو و همکاران مقیاس روان‌شناختی جدیدی برای اندازه‌گیری کنجکاوی مطرح و از آن دفاع می‌کند؛ این مقیاس مبتنی است بر برداشتی نیچه‌ای از کنجکاوی به‌منزله کنجکاوی پرس‌جوگرانه که به گفته نویسندگان این فصل، «با واژه‌های آلمانی Wissbegier (‘عطش دانش’ یا ‘نیاز/انگیزه دانستن’) و Neugier (‘کنجکاوی’ یا ‘پرس‌جوگری’) بیان می‌شود». یورینو و همکاران استدلال می‌کنند که مقیاس اندازه‌گیری آنها بهتر از بیشتر مقیاس‌های روان‌شناختی موجود برای کنجکاوی، پدیده‌ای را فراچنگ می‌آورد که فیلسوفان کنجکاوی معمولاً بر آن متمرکز بوده‌اند. از این حیث، این فصل هم برای فیلسوفان و هم برای روان‌شناسانی که درباره کنجکاوی کار می‌کنند جالب خواهد بود. نهایتاً، فصل «کنجکاوی و لذت» (فصل ۹) به قلم برّدی نگاهی دقیق به ماهیت و ارزش کنجکاوی از طریق مقایسه‌اش با لذت – که به گفته او، «(به‌درستی) ذاتاً ارزش‌مند دانسته می‌شود» – می‌اندازد. اما هم کنجکاوی و هم لذت «عبارت‌اند از میل به چیزی که فی‌نفسه و ذاتاً ارزش‌مند نیست»؛ این امر برای دیدگاه پرتطرفدار ارزش‌مندی کنجکاوی، مشکلی بالقوه پدید می‌آورد. برّدی از شباهت میان کنجکاوی و لذت بهره می‌گیرد تا این مشکل را حل

و ارزش کنجکاو را حفظ کند؛ به ادعای او، «بهتر است کنجکاو را واکنشی عاطفی با یک الگوی مشخص ارزیابی یا ارزش‌گذاری بدانیم». به این ترتیب، بردی تبیین متفاوتی از ماهیت و ارزش کنجکاو به دست می‌دهد که هر دو منظر روان‌شناختی و فلسفی را دربرمی‌گیرد.

فصل‌های بخش چهارم جنبه‌های معرفت‌شناختی کنجکاو را واکاوند. کنجکاو چه نقشی در معرفت، فهم و باور صادق بازی می‌کند؟ آیا کنجکاو از منابع ارزش معرفتی است؟ چه چیزی کنجکاو را از فضیلتی معرفتی به رذیلتی معرفتی بدل می‌کند؟ این بخش مشتمل است بر نوشته‌هایی به قلم ابرول فرودر و کارلوس مانت‌میر، دنیس ویتکوم، کوین مالیکان، و پاسکال آنزل. فصل «کنجکاو و دستاورد معرفتی» (فصل ۱۰) به قلم فرودر و مانت‌میر با بررسی نقش محوری کنجکاو در معرفت‌شناسی آغازگر این بخش است. آنها رؤوس کلی چندین مفهوم معرفتی را بیان می‌کنند، از جمله دستاورد معرفتی، توقف فضیلت‌مندانه، و بی‌تفاوتی فضیلت‌مندانه. مطابق با استدلال آنها، این مفاهیم برای فرونشاندن فضیلت‌مندانه کنجکاو ضرورت دارند. نهایتاً، فرودر و مانت‌میر از معرفت‌شناسی کنجکاو محور دفاع می‌کنند؛ در این معرفت‌شناسی، «توانایی‌ها و دستاوردهای معرفتی را می‌توان در قالب پژوهشی فهمید که فضیلت‌مندانه باب کنجکاو را می‌گشایند، آن را حفظ می‌کنند و فرومی‌نشانند». آنها از این رهگذر، کنجکاو را محور مباحثات معاصر در معرفت‌شناسی هنجاری مربوط به ماهیت و ارزش معرفت می‌دانند. ویتکوم بررسی کنجکاو در معرفت‌شناسی را در «چند نقش معرفتی برای کنجکاو» (فصل ۱۱) گسترش می‌دهد؛ او این کار را در وهله نخست، با پرداختن به این پرسش انجام می‌دهد که آیا کنجکاو را باید منبع ارزش معرفتی دانست یا نه. ویتکوم استدلال می‌کند که «شرح و بسط این ایده دشوار است» و، بدین ترتیب، به سراغ سه پیشنهاد ایجابی درباره نقش‌های معرفتی مقبول‌تر برای کنجکاو می‌رود؛ این نقش‌ها به اهمیت معرفتی، امتداد زمانی معرفت و انسجام معرفتی مربوط‌اند. ویتکوم، همانند فرودر و مانت‌میر، بر اهمیت کنجکاو برای معرفت‌شناسی تأکید می‌کند و مطالعات معرفت‌شناسانه کنجکاو را در چند جهت مهم پیش می‌برد.

فصل «علاقه، پرسش، و معرفت» (فصل ۱۲) به قلم مالیگان رابطه کنجکاوی را با علاقه و سایر حالات روان‌شناسانه مربوط، مثل توجه، ترجیح و میل به دانستن، می‌کاود. مالیگان علاقه را به صورت نوعی از عاطفه تبیین می‌کند و رابطه میان علاقه و پرسش را بررسی می‌کند؛ مثلاً درباره «روابط میان پرسش، میل و اراده» پژوهش می‌کند. این فصل به بررسی همه‌جانبه چندین مفهوم که به ظن قوی برای فهم کنجکاوی محوریت دارند می‌پردازد. در پایان، پاسکال آنژل در «کنجکاوی به‌منزلهٔ رذیلتی معرفتی» (فصل ۱۳)، به این پرسش می‌پردازد که آیا کنجکاوی یک رذیلت معرفتی است و، اگر آری، در چه صورت. آنژل از منظر هنجارهای معرفتی به این پرسش می‌پردازد و استدلال می‌کند که کنجکاوی در شرایطی نسبتاً عادی رذیلت محسوب می‌شود. آنژل، همانند مالیگان، بر رابطه میان کنجکاوی و علاقه و، علاوه بر آن، بر ماهیت اهداف معرفتی تمرکز می‌کند. آنژل، در نهایت، تفاوت‌ها و شباهت‌ها میان افراد کنجکاو، مزخرف‌گو و پرافاده را تحلیل می‌کند. مقاله آنژل، با واکاوی و برقرارکردن پیوند میان این موضوعات، چند نقطهٔ تقاطع جالب را میان معرفت‌شناسی فضیلت و اخلاق فضیلت تعریف می‌کند، با تأکید بر این نکته که جنبه معرفت‌شناسانه کنجکاوی برای مسائل مربوط به جایگاه اخلاقی آن حائز اهمیت است.

فصل‌های بخش پنجم و پایانی جنبه‌های آموزشی کنجکاوی را می‌کاوند. کنجکاوی چه نقشی در تعلیم و یادگیری بازی می‌کند؟ چگونه می‌توان کنجکاوی را پرورش داد؟ آیا می‌توانیم و باید کنجکاوی را آموزش دهیم؟ این بخش مشتمل است بر نوشته‌هایی به قلم خودم و کونیماسا ساتو. مقالهٔ خود من، «آموزش کنجکاوی» (فصل ۱۴)، امکان‌های آموزش کنجکاوی را، با نگاهی به رؤوس کلی شرایط لازم و زیربنایی چنین کاری، می‌کاود. کنجکاوی را ابتدا یک فضیلت فکری قلمداد می‌کنم که براساس انگیزهٔ شخص کنجکاو برای به دست آوردن دارایی‌های معرفتی ارزش‌مندی همچون صدق، معرفت، فهم و اطلاعات تعریف می‌شود. این توصیف از کنجکاوی سه جنبهٔ مهم کنجکاوی را برجسته می‌کند؛ جنبه‌هایی که به آموزش کنجکاوی به‌منزلهٔ فضیلتی فکری مربوط می‌شوند. سپس به پرسش زیر می‌پردازم: چرا باید کنجکاوی را بیاموزیم؟ و دو دلیل به نظر

خودم بسیار قانع‌کننده برای این کار به دست می‌دهم: برای اینکه دانش‌آموزانی با شخصیت فکری فضیلت‌مند بی‌پروانیم و به آنها این توان را بدهیم که با موفقیت در محیط‌های اطلاعاتی بیش از پیش پیچیده مسیرشان را بیانند. مقاله‌ساتو با عنوان «پرورش کنجکاوی با سرمشق‌های سقراطی مراقبت‌گر: مراقبت معرفتی در محیط‌های عاطفی و شناختی» (فصل ۱۵)، که مکمل مقاله من است، رابطه میان روش‌های سقراطی تدریس و پرورش کنجکاوی در دانش‌آموزان را بررسی می‌کند. ساتو استدلال می‌کند که تدریس سقراطی من‌باب راهی برای پروراندن کنجکاوی می‌تواند مشکل‌ساز باشد، با توجه به مفروضات ضمنی‌ای که ظاهراً در این روش نهفته‌اند. او با بررسی انگاره سرمشق‌های سقراطی از دریچه ایده ژاپنی و سنتی سرمشق، این نکته را شرح و بسط می‌دهد و استدلال می‌کند که چنین فهم میان‌فرهنگی‌ای از سرمشق‌ها مزایای قابل‌توجهی از جهت هدف پروراندن کنجکاوی در یادگیری دارد. مقاله ساتو بینشی ارزش‌مند درباره پروژۀ آموزش کنجکاوی به دست می‌دهد که هم از سنت فلسفی غرب و هم از سنت فلسفی شرق بهره می‌گیرد. این رهیافت پرمایه و میان‌فرهنگی به مطالعه کنجکاوی و کاربست آن در آموزش خاتمه‌ای مناسب برای مجموعه‌ای گوناگون از نوشته‌هایی اصیل به شمار می‌رود؛ نوشته‌هایی که به این جنبه بسیار جالب و فراگیر تجربه انسانی اختصاص یافته‌اند.

منابع

- Baumgarten, Elias. 2001. "Curiosity as a Moral Virtue." *International Journal of Applied Philosophy* 15(2): 169–84.
- Baehr, Jason. 2011. *The Inquiring Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Brady, Michael. 2009. "Curiosity and the Value of Truth." In *Epistemic Value*, edited by Adrian Haddock, Alan Millar, and Duncan Pritchard, 265–83. Oxford: Oxford University Press.
- Dancy, Jonathan. 1995. "Supervenience, Virtues and Consequences: A Commentary on Knowledge in Perspective by Ernest Sosa." *Philosophical Studies* 78(3): 189–205.
- Inan, İlhan. 2012. *The Philosophy of Curiosity*. New York: Routledge.
- Miščević, Nenad. 2007. "Virtue-Based Epistemology and the Centrality of Truth (Towards a Strong Virtue-Based Epistemology)." *Acta Analytica* 22: 239–66.
- Watson, Lani. 2018. "Curiosity and Inquisitiveness." In *The Routledge Handbook of Virtue Epistemology*, edited by Heather Battaly. New York: Routledge.
- Zagzebski, Linda. 1996. *Virtues of the Mind*. Oxford: Oxford University Press.